

УДК 378.013.77:7

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ МИСТЕЦЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ТВОРЧОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ

Л.В.Старовойт

Анотація. У статті розкрито основні психолого-педагогічні передумови, що забезпечують творчий розвиток дітей у процесі трудового навчання; визначено місце і роль уроків трудового навчання у розвитку творчого мислення молодших школярів.

Ключові слова: розвиток, творчий розвиток, творче мислення.

Аннотация. В статье раскрыты основные психолого-педагогические предпосылки, обеспечивающие творческое развитие детей в процессе трудового обучения; определено место и роль уроков трудового обучения в развитии творческого мышления младших школьников.

Ключевые слова: развитие, творческое развитие, творческое мышление.

Annotation: The article is dedicated to development of junior schoolchildren creativity on labour training lessons. The content and peculiarities of creative thinking at the lessons are shown. The basic psychological basis, providing the development of creative thinking at the lessons are separated and revealed. The place and role of labour training lessons in the creative thinking development of junior schoolchildren are defined.

Key words: development, creative development, creative thinking.

Постановка проблеми. Особливої актуальності на сучасному етапі становлення нашої держави набувають проблеми формування творчої особистості. Сьогодні відчуває гостру потребу у творчих, енергійних, активних особистостях, які вміють самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймають сміливі, нестандартні рішення. Тому проблема творчого розвитку дитини займає одне з провідних місць у системі освіти.

Творча діяльність розвиває почуття дитини. Під час творчої діяльності дитина переживає цілу гаму позитивних емоцій як від процесу, так і від отриманого результату. Творча діяльність сприяє більш оптимальному та інтенсивному розвитку вищих психічних функцій: пам'яті, мислення, сприймання, уваги, уяви. І цілком слушно постають питання про те, як розкрити творчі потенційні сили дитини, як їх розвивати, створивши методичну систему творчого розвитку дитини у процесі трудового навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творча діяльність синтезує психологічний і споглядальний аспекти. Г.Кершенштейнер вважав творчу діяльність дітей спонтанним процесом, який не залежить від умов життя, навчання та виховання. Цю точку зору підтримував Р.Томлінсон і

Матеріали конференції "Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти"

наголошував, що дитяча творчість має бути залишена сама на себе й ізольована від впливу зразків "дорослого" мистецтва. Р.Арнхейм також висловлювався проти навмисного втручання вчителя у творчий процес дитини.

Ми схиляємось до думки, що необхідною реальною основою збудження творчої активності учня у процесі трудового навчання є поєднання репродукції (відтворення) та творчості. В.Роменець вважає, що репродуктивний елемент навчання становить "ремісничу" основу, це дає можливість працювати як у мистецькому, так і в технічному напрямках. "Без уміння заґрунтувати полотно, збудувати перспективу, покласти світло й тіні не можливо намалювати картину" [6, с.69].

П.Підкасистий стверджував, що змістом творчої роботи є осмислення проблеми, припущення про можливість відкриття невідомого в непізнаній сфері або принципово нового знання про певні явища. На нашу думку, уроки трудового навчання мають унікальну можливість для формування у дітей художньо-естетичної оцінки об'єктів та явищ дійсності та залучення їх до створення естетично значущих предметів середовища. Ми схиляємось до думки В.Щербакова, що творча діяльність дитини – явище, в якому розкривається сутність, вирішуються різні завдання. Дитяче мистецтво починається там, де починаються естетичні оцінки дійсності, що сприймається [8, с.67].

Мета статті полягає у виокремленні та розкритті основних психолого-педагогічних передумов, що забезпечують творчий розвиток дитини у процесі трудового навчання.

Виклад основного матеріалу. Творча діяльність на заняттях з трудового навчання розвиває особистість дитини. Створюючи вироби, вона відображає в них власне розуміння життєвих цінностей, осмислює їх, проймається їхньою значущістю та глибиною. Творча діяльність розвиває естетичні почуття дитини, формує художньо-творче сприймання навколишнього світу, оцінку прекрасного.

Майбутньому педагогу варто пам'ятати, що на ранніх етапах життя дитина виховується під впливом того середовища, яке для неї організували дорослі, пізніше цей вплив так чи інакше усвідомлюється, дитина починає ніби приміряти до речей усвідомлені норми. У певній ситуації ці норми можуть мати спотворений характер: річ цінується не за її зручність, красу чи виразність, а за престижність і т.п. Шкода, але на сучасних дітей значною мірою впливає явище "фетишизму речей", що завжди пов'язано з недостатнім творчим розвитком дитини.

Ця проблема залишається актуальною, хоча завдяки зусиллям багатьох педагогів, художників, учених у наше життя входить все більше вишуканих, виразних речей. Діти дізнаються про народні художні промисли, про майстрів, які з давніх часів вносили красу в повсякденне життя. Але проблема навчання та виховання дитини, яка уміє у повсякденному житті організувати навколо себе по-справжньому гармонійне середовище, відчутти його духовний вплив, не просто не розв'язується у масовій педагогічній практиці, але, по суті, тільки починає нами усвідомлюватись. І саме зараз стає зрозуміло, що в цій роботі школа вже не може обійтись тими засобами, якими вона користується сьогодні. Саме життя підводить нас до того, що необхідний перехід до нового якісного рівня викладання низки традиційних дисциплін. Передусім йдеться про уроки трудового навчання. Можливості даного курсу дуже великі, але використовуються вони не в повному обсязі. Основна причина полягає в тому, що ми знайомимо дітей на уроках трудового навчання лише з технікою виконання того чи іншого виробу і не вчимо їх створювати світ естетично значущих речей, світ, у якому нам зручно, в якому ми живемо зі своїми друзями, рідними, через який виражаємо свої почуття, не створюємо належних умов для сприймання та художньої оцінки творів мистецтва.

Мистецтво вчить нас сприймати і відображати навколишній світ з об'єктивно властивими йому конкретно-чуттєвими ознаками і властивостями, оцінювати цей світ відповідно до характеру його впливу на органи чуття людини. Художній образ викликає таку сильну реакцію, що, відтворюючи дійсність, дає її фізичну картину, яка безпосередньо впливає на органи чуття і діє надзвичайно інтенсивно на емоційно-чуттєву сферу.

Розкриваючи зміст творчої роботи на уроках трудового навчання у початковій школі, педагогу слід пам'ятати, що творчий характер діяльності передбачає виникнення і розвиток задуму, адже дитина не просто переносить те, що запам'ятала, – у неї виникають переживання у зв'язку з цим предметом, певне ставлення до нього. Єдине уявлення містить у собі те, що сприймається у різний час за різних обставин. З усього цього створюється образ, який дитина висловлює за допомогою зображувальних засобів.

Ми погоджуємось з думкою, що на відміну від відчуттів, в яких відображаються окремі властивості подразника, сприймання відображає предмет в цілому, в сукупності його властивостей. При цьому сприймання представляє собою якісно новий рівень чуттєвого пізнання із притаманними

йому особливостями, а не є лише сумою окремих відчуттів. Найбільш важливими особливостями сприймання є предметність, структурність, цілісність, осмисленість, константність.

Педагог має пам'ятати, що сприймання залежить не лише від подразнень, а й від самої дитини. На сприймання завжди певною мірою впливають особливості учня (суб'єкта сприймання): ставлення до предмета, який він сприймає, інтереси, бажання, потреби та почуття. Також сприймання залежить від минулого досвіду молодшого школяра. Чим багатший досвід дитини, чим більше у неї знань, тим повніше її сприймання, тим більше вона побачить у предметі. Зміст сприймання залежить і від поставленої мети, і від мотивів діяльності. У процесі сприймання беруть участь емоції, які можуть змінювати його зміст. Таким чином, сприймання є активним процесом, яким можна керувати.

Набутий досвід сприймань, образи уявлення, знання, зафіксовані в слові, включаючись у сприймання, дають можливість формувати цілісний образ об'єкта у результаті виділення тільки деяких його властивостей і елементів. У процесі створення образу сприймання бере участь також мислення. Без мислення сприймання не здатне відбити конкретну цілісність предмета. Осмислення спрямовує формування образу. В осмисленому, "думаючому" сприйманні велику роль відіграють місце і значення того або іншого об'єкта в житті дитини [3, с.54]. Справа в тому, що молодший школяр пізнає світ у процесі практичної діяльності. Практика формує суб'єктивний образ сприймання, впливаючи на його зміст. Це виявляється насамперед у тому, що в сприйманні відображаються й осмислюються сторони дійсності, які мають конкретне практичне значення як для людства загалом, так і для конкретної дитини.

Зазначимо, що сприймання творів мистецтва може мати різний ступінь складності і повноти. Чимало тут залежить від того, хто сприймає, від його готовності чи неготовності до такої діяльності, від факторів впливу на сам процес сприймання творів мистецтва, психологічний вплив на збагачення духовного світу дитини визначається особливостями її естетичного досвіду, колом її інтересів і т. ін. Неадекватне ставлення до мистецьких творів пояснюється недостатнім художнім розвитком особистості, воно виникає через те, що не була по-справжньому пережита насолода під час спілкування з твором мистецтва.

Немає сумніву, що залежно від художньої сприйнятливості дитини, ставлення її до життя, масштабності її художнього мислення будуть виявлятися думки і асоціації різного плану й широти. Але важливо інше. Чи будуть ці думки й міркування підійматись до філософських узагальнень у житті, чи будуть стосуватись вузьких життєвих тем, залежить від характеру самого образу художнього твору, від змісту, який в цьому образі втілений. Якщо самі ідеї дрібні, сірі, якщо в них немає нічого, що б збагачувало духовний світ дитини, і вони не дають можливості по-новому глянути на яку-небудь сторону дійсності й інакше осмислити її, то й самий відгук учня на сприйнятий художній образ буде мало змістовний. Коли ж твір мистецтва сприйнятий повноцінно і те, що висловлено в художньому образі, набуває нового значення для того, хто сприймає, тоді реакція на твір стає особливо виразною. З'являються різні думки, уявлення про себе самого, про природу та її сили, про долю, про боротьбу добра зі злом. І всі ці думки, міркування виникають на тлі різноманітних переживань. Цей процес приводить дитину до нового пізнання дійсності, породжує бажання знову пережити позитивні емоції.

У сприйманні як пізнавальному і емоційному процесі тісно пов'язані поняття, уявлення, судження – взагалі мислення, з одного боку, і хвилювання, емоції – з іншого. Творче мислення молодшого школяра дозволяє побачити те, чого ще немає, але що може бути створене ним самим. Воно реалізує пізнавальну потребу молодшого школяра, що ґрунтується на природних інстинктивних реакціях – "дослідницькій" та "ігровій"; потребу у враженнях, у спілкуванні, самореалізації і самоактуалізації; втілює єдність змістового, почуттєво-емоційного та операційного у пізнавальній діяльності; відповідає основним критеріям: понятійності, самостійності, гнучкості, ігровій комбінаторності.

Дослідники Н.Вітковська, Д.Джола і А.Щербо наголошують, що образне мислення є необхідною складовою творчості. Значення образного мислення є незаперечним для розвитку загальних розумових здібностей, хоча активний розвиток понятійного мислення у процесі засвоєння навчального матеріалу не завжди зумовлює розвиток образного бачення. Адже крім спільних процесів аналізу, синтезу, абстрагування образне мислення потребує спостережливості, розвинутої яви, тонкої чутливості та інших психічних явищ, що забезпечують асоціювання [1, с.13-14].

Я.Пономарьов підкреслює важливу роль неусвідомленого моменту в творчому процесі, недооцінка якого свого часу призвела до суттєвої трансформації первинного змісту уявлень про фази творчого процесу, який беззаперечно підкоряється логічним законам. Я.Пономарьов встановив ряд закономірностей, досліджуючи моделі інтуїтивних рішень: протилежна залежність автоматизації

Матеріали конференції "Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти"

засобів дії від розв'язання творчого завдання; залежність інтуїтивного рішення від неусвідомленого досвіду; ускладнення ситуації, яка сприяє одержанню неусвідомленого досвіду, а також ускладнення завдання діє негативно; вплив неусвідомленої частини тим ефективніший, чим менший зміст усвідомлення [5, с.148-149].

Учитель має опиратись на те, що характерною ознакою мислення дітей є здатність до оперування цілісними художніми образами, тому саме у молодшому шкільному віці вони мають зрозуміти, що все у світі пов'язано та взаємозумовлено. Оскільки психологічні дослідження довели, що художньо-образне мислення є багатофункціональним, то успішна організація творчої роботи з використанням образно-асоціативної його частини ефективніше відбувається в процесі взаємодії різних видів мистецтв.

Добираючи методи розвитку творчого мислення молодших школярів у процесі трудового навчання, важливо враховувати особливості психіки, своєрідність пізнавальної та емоційної сфер дітей цього віку. Тому вчителю варто пам'ятати про те, що необхідно: вдало організувати спостереження за об'єктом, процесом, явищем; акцентувати увагу дітей на суттєвому, новому, тому, що робить роботу оригінальною; стимулювати творчу уяву дитини, допомогти зрозуміти побачене, почуте, пережите, допомогти віднайти зв'язки, відношення між явищами та предметами, і тим самим закласти основи творчого мислення; розвивати потребу у творчості, створити атмосферу престижності творчого процесу; підтримувати позитивні емоції у дитини, дозволити дитині отримати почуття задоволення від власних досягнень, від власної творчої праці; виховувати вольові риси характеру, адже у творчому процесі, а зокрема у творчому мисленні, важливу роль відіграють такі вольові риси характеру як самостійність, сміливість, наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, здатність піти на ризик; практична діяльність на уроках трудового навчання повинна містити елементи творчості для того, щоб здатність до творчого мислення не залишалася лише в пасивному стані, адже для отримання певних результатів, потрібен постійний стимул, двигун, котрий буде активізувати творчість.

Висновки. Таким чином, важко переоцінити роль уроків трудового навчання, що здійснюються в руслі творчого мислення та сприймання. У процесі трудової діяльності в дитини активно розвивається творче мислення. Цьому сприяє те, що під час праці учень повинен чітко уявити собі результат роботи. Але слід пам'ятати про те, що праця не завжди активно розвиває здібності дитини. Робота, яка виконується за інструкцією, в якій досить детально розписано увесь трудовий процес, мало розвиває творче мислення молодшого школяра. Учень має навчитись втілювати в художньому образі не просто предмет або явище, а своє розуміння, своє ставлення до нього, адже художній образ є єдністю об'єктивного і суб'єктивного, суцього і бажаного, реального й ідеального.

Література

1. Витковская Н.С. Формирование эстетической культуры младших школьников : из опыта работы / Н. С. Витковская, А. Б. Щербо, Д. Н. Джола. – К. : Радянська школа, 1985. – 134 с.
2. Ермолаева-Томина Л.Б. Проблема развития творческих способностей детей / Л. Б. Ермолаева-Томина // Вопросы психологии. – 1975. – № 5. – С. 166-175.
3. Кудина Г.Н. Как развивать художественное восприятие у школьников / Г. Н. Кудина. – М. : Знание, 1988. – 80 с.
4. Мелик-Пашаев А.А. Об источнике способности человека к художественному творчеству / А. А. Мелик-Пашаев // Вопросы психологии. – 1998. – № 1. – С. 76-83.
5. Пономарев Я. А. Психология творчества и педагогика / Я. А. Пономарев. – М. : Наука, 1976. – 280 с.
6. Роменец В.А. Психологія творчості : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В. А. Роменец. – К. : Либідь, 2001. – 286 с.
7. Творческий процесс и художественное воспитание. – Л. : Наука, 1978. – 280 с.
8. Щербаков В.С. Изобразительное искусство. Обучение и творчество / В. С. Щербаков. – М. : Просвещение, 1969. – 93 с.
9. Guilford J. P. Measurement of creativity / J. P. Guilford // Exploration in creativity. – N.Y., 1967. – P. 281-287.